

Consultation and its place in the administration of the Prophet

Eyüp Kurt^{1,a,*}

¹Department of Islamic History and Arts, Faculty of Islamic Sciences, University of Afyon Kocatepe, Afyonkarahisar, Türkiye
*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 28-04-2023
Accepted : 14-06-2023

Keywords:
Administration
Consultation
The Prophet
Mekka
Medine

ABSTRACT

The inability of man to live his life by himself necessitated living with other people. This situation made the management institution inevitable. "How should we be governed?" search has revealed many different management systems in the historical process. One of the systems mentioned is the consultation-based administration practice that the Prophet implemented in the state he established in Medina. In this study, instead of considering this system as a whole, only consultation and application examples were analyzed. In this context, first the concept of consultation was discussed in detail, and then the place of this mechanism in the administration of the Prophet was evaluated through examples. In this study, while evaluating the subject of consultation, especially how it is handled in the dictionaries is determined, as well as its place in the administration. While discussing the place of the consultation mechanism in the administration of the Prophet, examples related to the subject were analyzed and the contribution of this mechanism to the administrative institution was revealed. In this framework, it has been concluded that the consultation mechanism is an indispensable tool for producing solutions for managers at all levels.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(1): 31-35, 2023

İstişâre ve Hz. Peygamber'in Yönetimindeki Yeri

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 28-04-2023
Kabul : 14-06-2023

Anahtar Kelimeler:
Yönetim
İstişâre
Hz. Peygamber
Mekke
Medine

ÖZ

İnsanın kendi kendine hayatını sürdürememesi, diğer insanlarla birlikte yaşamasını gerektirmiştir. Bu durum yönetim kurumunu kaçınılmaz kılmıştır. "Nasıl bir yönetimle idare edilmeliyiz?" arayışı tarihi süreç içinde çok farklı yönetim sistemlerini ortaya çıkarmıştır. Sözü edilen sistemlerden biri de Hz. Peygamber'in Medine'de kurduğu devlette uyguladığı istişâreye dayalı yönetim uygulamasıdır. Bu çalışmada bu sistemi bir bütün olarak ele alma yerine sadece istişâre ayağı ve uygulama örnekleri analiz edilmiştir. Bu çerçevede önce istişâre kavramı ayrıntılı olarak ele alınmış, akabinde de bu mekanizmanın Hz. Peygamber'in yönetimindeki yeri örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. İstişâre konusu değerlendirilirken özellikle lügatlerde nasıl ele alındığı belirlendiği gibi aynı zamanda yönetimdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. İstişâre mekanizmasının Hz. Peygamber'in yönetimindeki yeri ele alınırken de konuyla ilgili örnekler analiz edilerek bu mekanizmanın yönetim kurumuna sağladığı katkı ortaya konulmuştur. Bu çerçevede istişâre mekanizmasının, her düzeydeki yöneticiler için vazgeçilemez bir çözüm üretme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Giriş

Yönetim faaliyetini icra edenler, ait oldukları rejim veya tercih ettikleri yönetim anlayışına göre bir liderlik tipine sahip olurlar. Buna göre otoriter, totaliter, demokratik gibi sıfatlarla nitelendirilirler. Bu lider tiplerinden fikir alışverişine en uzakta konumlandırılanların dahi istişâre mekanizmasına başvurmaları kaçınılmaz olabilir. Çünkü lider de olsa bir insanın yönetim gibi son derece kapsamlı alanların tamamında uzman olması imkân dâhilinde değildir. Kaldı ki, alanının uzmanları da meslektaşlarıyla müzakere etmeyi kaçınılmaz olarak telakki ederler. Bununla birlikte yöneticinin danıştığı kimselerin, yönettiği insanların tamamı veya yönetime/hanedana yakın kimselerden tercih edilip edilmemesi rejimin niteliğini farklılaştırmaktadır. Yöneticinin kendisini veya yönetilenleri konumlandığı yere göre söz konusu nitelik değişkenlik arz etmektedir. Yönetim denilen aygıtın insanların hayatını kolaylaştırma aracı olarak bakan bir anlayışa sahip olan yönetici, bu aygıtı işletirken yönetilen durumundakilerle, ilgileri çerçevesinde onlarla istişâre etmesi gerekli olabilir.

Biz bu çalışmamızda Hz. Peygamber özelinde istişârenin yönetimdeki yeri üzerinde duracağız. Hz. Peygamber'in devlet yönetiminden cemiyet liderliğine kadar yerine getirdiği yönetim uygulamalarına yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar genellikle Hz. Peygamber'in yönetimini ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmanın özgün yönü, Hz. Peygamber'in yönetim uygulamalarını bir bütün olarak değil, sadece istişâre ayağını ele almaktır. Bu konuyu iki alt başlık altında ele alacağız. Bunlardan ilki; istişârenin lügat ve terim anlamlarının analiz edilerek yönetimdeki yerinin ortaya konulmasıdır. İkincisi ise; istişâre mekanizmasının Hz. Peygamber'in yönetimindeki yeridir. İstişâre konusu değerlendirilirken özellikle lügatlerde nasıl ele alındığı belirlendiği gibi aynı zamanda yönetimdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. İstişâre mekanizmasının Hz. Peygamber'in yönetimindeki yeri ele alınırken de konuyla ilgili örnekler analiz edilerek bu mekanizmanın yönetim kurumuna sağladığı katkı ortaya konulmuştur.

İstışâre

İstışâre, ş-v-r sülasi mücerred fiilin istif'âl babına sokulmuş formudur. Ş-v-r kök fiil, arı kovanından bal almak, müşterinin alacağı atın kalitesini anlamak için onu yürütmesi ve devenin hastalığını tespit için idrarını tahlil etmek gibi anlamlara gelir. Ş-v-r kelimesi istif'âl formunda sokulup deve hakkında kullanıldığında ise, devenin idrarını koklayarak gebe olup olmadığını tespit etmek anlamına gelir (Âsım Efendi, 1305: 2/452). Bu kelimedenden türeyen "Mişvâr" kelimesi ise hayvanın gösterildiği yer anlamındadır (Âsım Efendi, 1305: 2/454; Ezherî, (ts.): 11/403-404; İbn Dureyd, 1345: 2/350). Bu anlamın müşteriye arz olunarak özellikleri tanıtilen câriye hakkında da kullanıldığı görülür (Âsım Efendi, 1305: 2/454; Ezherî, (ts.): 11/403-404; İbn Manzûr, 1414: 6/105).

Müşâvere, istişâre, şivâr, meşveret, meşûra, meşvura kelimeleri aynı kökten türemiş olup "Danışıp işaret almak, rey almak, bir mesele hakkındaki görüşünü sormak" anlamlarına gelir." Toplanıp meşveret eden cemaate de "Şûrâ" denir (İbn Manzûr, 1414: 4/434-435). Diğer bir

ifadeyle "Şûrâ", istişârenin kurumlaşmış halidir. "Şûrâ", "Füyâ" gibi "Büşrâ" ölçüsünde mastar olup, "teşâvür" yani birbirinin görüşünü almak demektir. "Şûrâ", bir konuyu tartışmak amacıyla yapılan toplantıyı ifade ettiği gibi aynı zamanda bu toplantının yapıldığı mekân için de kullanılır (Âsım Efendi, 1305: 2/453; İbn Manzûr, 1414: 4/437; Zebîdî, 1973: 3/318).

"Şûrâ" ve "Meşveret" in terim anlamı ise, idareci mevkiinde bulunan sorumlu kimselerin meseleler hakkında karar vermeden önce konuyla ilgili lehte ve aleyhte ne gibi görüşler olduğunu tespit etmeleri, meşverete ehil olmayan kimselerin görüşünü almaları demektir (Babilli, 1972: 26). Görüşlerine başvurulacak olan bu seçkin insanlar da, toplumda seçkin bir mevkiye sahip olan ve fikirleri toplum tarafından kabul edilebilen âlim ve faziletli kimselerdir. Nitekim yönetim hususunda "Şûrâ" deyince akla ilk gelen uygulamalardan olan Hz. Ömer'in uygulamasına baktığımızda, sonraki halifeyi seçmek üzere görevlendirilen sahâbelerin toplumun önemli bir kesimini oluşturan muhacirlerin temsilcisi pozisyonunda oldukları görülür.

"Şûrâ" kavramı Batı dillerinde "consultation" ve "information" ifade edilmektedir. "Consultation" Grekçe "consultatus" kelimesinden gelir ve danışma, müzakere ve istişâre anlamındadır. Bu kelime Latinceye "consultation" şeklinde girmiş danışma ve istişâre anlamını bu dilde de muhafaza etmiştir. Söz konusu kavram her ne kadar kullanım yerine göre anlam kazansa da konuyla ilgili alanlarda asıl odak noktası; içinde bulunulan durumu belirtmek, izhar etmek ve ortaya koymak anlamındadır. Fakat bu, objektif anlamda ortaya koyuştur. İzhar edilenin menfi ya da müspet olması önemli değildir. Böyle bir kararın ortaya çıkarılması görece menfi gibi olsa da aslında müspet bir durumdur. Örnekler üzerinden konuyu somutlaştırmak gerekirse, koklanan idrar gibi pek de hoş olmayan bir nesne olsa da, bu durum sorununa çözüm arayan bir kimse için belki de bal mesabesinde. Zira koklanan idrar ile elde edilen işaret oldukça önem arz etmektedir. Konuyu yönetim mekanizması çerçevesinde ifade edecek olursak; gerek atın yürütülmesi, gerek balın tadılması veya idrarın koklanmasıyla varılacak nihai nokta toplumun tamamını ilgilendiren bir konuda doğru ve yerinde kararın verilmesi durumudur. Top yekûn toplumu ilgilendiren bir konu olduğu için hakikatin ortaya çıkarılması amacına yönelik olmak üzere ne kadar gayret sarf edilse de yerinde olacaktır. Böylece yönetici kendisi için en doğru olanı tespit ettiği gibi aynı zamanda yönettiği insanların fikrini de alarak bir taraftan onları da paydaş haline getirecektir.

Yönetici pozisyonundaki bir kimse, yönettiği insanların adına karar alır ve onu tatbik eder. Bundan dolayı icraatlarında seçenekler arasında en doğrusunu veya en uygun olanını yapmayı hedefler (Müftüoğlu, 2012: 71). Bu durum, yöneticinin yüklendiği sorumluluk anlayışının da doğal bir sonucudur. Söz konusu sorumluluk, Hz. Ömer'e atfedilen "*Dicle kenarında bir koyunu kurt kapsa Adl-i İlahi onu Ömer'den sorar.*" Sözünde tam olarak ifadesini bulmuştur. Tarihi süreç içinde Müslümanlar, yönetim sorumluluğunu üstlenenlerin bu bilinçle icraatta bulunmalarını beklemiştir.

İstişârenin Çeşitleri

İctihâdî İstişâre

İctihâdî İstişâre, karar mevkiinde bulunan bir kimsenin konuyla ilgili mütehasıs olan kimselerle veya bir kısmıyla yaptığı istişâredir. Bu yöntem nihai hükme varmak için bir araç mesabesindedir. Karar merci durumundaki bir kimsenin konuyla ilgili bilgisinin olmaması veya yetersiz olması durumunda onu aydınlatmak, bilgi eksikliğini gidererek vereceği hükümde isabetli olmasını sağlamak için yapılan danışma türüdür. Bu tür istişâreyle uzman kimselerden elde edilen bilgi, nihai hükmün oluşmasını sağlamak için bir veri mesabesindedir (Sayı, 1994: 264). Karar merciinde bulunanlar bu verileri değerlendirdikten sonra nihai kararı kendileri vereceklerdir. Burada kararı oluşturan tek tek kişilerin reyleri değil, onlardan elde edilen ilmi verilerin de katkısıyla karar verme durumunda olan kişi veya grupların nihai hükümleridir.

Bakara suresinin iki yüz otuz üçüncü ayetinde istişârenin bu türüyle ilgili bir bebeğin süttten kesilmesi konusu üzerinde durulmaktadır. Buna göre normal şartlarda bir bebeğin annesinden süt emmesi gereken sürenin iki yıl olduğu, ancak daha evvel süttten kesilmesi gerekiyorsa öncelikle ebeveyninin rızası olması gerektiği, buna ilaveten konuyla ilgili uzmanlardan bilgi alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bebeğin ebeveyninin rızasının yeterli görülmeyip ilaveten mütehasıslardan bilgi alınmasının gerekliliği, bebeğin korunmasına yönelik olmalıdır. Konunun uzmanı bebeğin gelişim seyrini izleyerek aynı zamanda ailenin şartlarını da göz önünde bulundurarak öncelikle bebeğin durumunu dikkate alarak önerisini ortaya koyacaktır. Bebeğin ebeveyni ise, kendi şartlarını da dikkate alarak nihai kararı vereceklerdir.

İctihâdî istişâreler, her hangi bir konuda bilinmeyenini veya daha iyisinin bulunması amacıyla yönelik olduğu için, dinimize göre sarıh nassın olduğu hususlarda yapılamaz (Âlûsî, 1415: 4/106; el-Kurtubî, 1964: 16/37; İbnü'l-Arabî, 2003: 1/391). Çünkü konuyla ilgili gerekli bilgilendirme, her şeyi bilen Yüce Yaratıcı tarafından zaten yapılmış olduğu için, böyle bir adımın atılması malumun yeniden ilan edilmesi anlamına gelecektir.

Ma'şerî İstişâre

Bu istişâre türünde, icthâdî istişârede olduğu gibi reylerin değerlendirilmesiyle nihai hükmün ortaya çıkması söz konusu değildir. Reyler bizatihi kararın kendisini oluşturur. Bir araç mesabesinde olmayan bu istişâre türü, her hangi bir konuda doğrudan kararın belirlenmesini sağlar. Yani bu istişâre maşerî vicdanın sesidir.

Ma'şerî kararların her zaman ittifakla alınması söz konusu olmayabilir. Bu durumda ya yöneticinin tercihi ile ittifakın sağlanması veya bu reylerin tümünün temsilinin sağlandığı formüller uygulanabilir. Burada icthâdî istişâre ile yöntem olarak bir benzerlik söz konusu olsa da temelde ulaşılmak istenen nokta itibarıyla farklılıklar vardır. Bu durumda yönetim, her halükarda ma'şerî nitelikli karar gruplarını dikkate almak zorundadır.

Ma'şerî kararların alınmasında da ilim ve rey sahipleri rol oynayabilir. Fakat bu türde onlar görüşlerinden yararlanılan bilirkişi durumunda değildirler. Onlar kendilerine bey'at edilerek bağlanılan kişiler olarak toplulukların temsilcisi durumundadırlar. Kendi reylerini değil, temsil ettikleri topluluğun görüşlerini yansıtmak durumundadırlar (Sayı, 1994: 266).

“Onlarla işler hususunda müşâvere et” anlamı verilen Âl-i İmran suresinin yüz elli dokuzuncu ayetinin “Onlarla bazı işlerde müşâvere et” anlamına gelen bir başka rivayetinin de olduğu rivayet edilir. Bu durum, topluluğun görüşüne sunulacak işlerin kısmi olduğuna işaret eder. Bundan dolayı toplumun görüşüne sunulan işlerin sadece ma'şerî nitelikli karar isteyen işler olduğu sonucuna varılır.

İstişârenin Hz. Peygamber'in (s) Yönetimindeki Yeri

Hz. Peygamber Risalet görevinin on üç yılını Mekke'de on yılını da Medine'de yerine getirmiştir. Hicret'ten sonra Peygamberliğin yanında devlet başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Mekke süreci daha çok tevhit inancının zihinlere yerleştirilmeye çalışıldığı dönem olduğu için, istişâre uygulamalarının daha çok Medine sürecinde icra edildiğini görüyoruz.

İstişâre, her hangi bir konuda yöneticinin bilgi eksikliği veya nasıl yapacağı konusunda kararsız oluşu gibi kifayetsizlik nedeniyle başvurulmuş bir çözüm arayışı mekanizmasıdır. Bu noktadan hareketle noksan sıfatlardan münezze olan Allah'ın istişâreye ihtiyaç duyması düşünülemez. Ancak bu özelliklere sahip Yüce Yaratıcı tarafından peygamber olarak gönderilen Hz. Peygamber'in istişâre etmesi nasıl izah edilmelidir? Risalet'in ilk yıllarında Hz. Peygamber (s) nazil olan vahiyleri belki de unuturum kaygısıyla nüzulü esnasında tekrar ettiği ve böyle yapmaması noktasında uyarıldığı yine ayetlerde (el-Kıyamet 75/16) belirtilmektedir. Aynı şekilde bu konunun Allah'a ait olduğu ifade edilmektedir (el-Kıyamet 75/17). Bu örnekte olduğu Risalet göreviyle ilgili konularda Hz. Peygamber'in Allah tarafından desteklendiği bilinmektedir. Bununla birlikte Sahâbe-i Kirâm ile istişâre yapması ve olumsuzluklarına rağmen bunu sürdürmesi yine vahiy ile (Âl-i İmran 3/159) kendisinden istenmiştir.

Çelişki gibi görülen bu konuyu birkaç noktadan analiz ederek değerlendirmek konunun anlaşılmasına ışık tutacaktır. Bunlardan ilkinde göre Hz. Peygamber'in ümmetine örnek olması gerektiği gerçeğinden hareketle böyle bir tavsiyede bulunulduğu düşünülebilir. Nitekim bir ayette Hz. Peygamber'in “Üsve-i Hasene/Numûne-i imtisâl” olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca birçok ayette (Âl-i İmran 3/110–114) Ümmet-i Muhammed'in insanlık için örnek bir toplum olması istenmiştir. Hz. Peygamber'den sonra yeni bir peygamber gelmeyecek olması (el-Ahzâb 33/40) gerçeği, son peygamber ve onun ümmeti vasıtasıyla bütün insanlığın istikamet üzere olmasının istenmiş olduğunu düşündürmektedir.

Hz. Peygamber Hicret'in üçüncü yılının Şevval ayında, yani Bedir savaşının üzerinden henüz bir sene geçmişken Mekke'li müşriklerin Medine'nin kuzeyindeki Uhud dağına eteğine gelip savaş için konuşlandıkları haberini almıştır. Başta Peygamberimiz olmak üzere Müslüman toplumun önde gelenleri ve münafık kesimin lideri Abdullah b. Ubey b. Selul da şehirde savunma savaşı yapma fikrindedir. Ancak daha çok gençler ve Bedir Savaşı'na katılmayanlar bir meydan savaşı yapmanın daha uygun olacağını düşünerek bu hususta ısrarcı olurlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber zırhını giyerek düşmanın konuşlandığı Uhud dağına doğru harekete geçmek üzere ordusuna talimat verir. Bu arada Sahâbe-i Kirâm Hz. Peygamber'in kerhen böyle bir karar verdiği zannından hareketle meydan savaşı yapmakta ısrarcı olanları

uyarırlar. Onlar da Hz Peygamber'e "Siz nasıl isterseniz" kabîlinden özür içerikli cevaplar verdiklerinde "Bir peygamber zırhını ancak savaştan sonra çıkarır" mealinde karşılık alırlar ve ordu hedefine doğru yola çıkar (Belâzürî, 1996: 1/312-313; İbn Hişâm, 1992: 1/442; İbn Sa'd, 1968: 1/37; Vâkıdî, 1989: 1/199-200).

Bin kişilik bir kuvvetle yola çıkan ordu, Uhud Dağı mevkiine ancak yedi yüz kişiyle varabilmiştir. Çünkü münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selül, Hz Peygamber'in, kendi fikrini benimsemeyip gençlerin teklifleri doğrultusunda hareket etmesini gerekçe göstererek üç yüz kişiden oluşan taraftarlarıyla birlikte ordudan ayrılmışlardır (İbn Hişâm, 1992: 2/584; Vâkıdî, 1989: 1/219).

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Müslümanlar üç bin küsur kişilik müşrik ordusuna savaşın ilk hamlesinde büyük bir bozgun yaşatmışlardır. Ancak bizzat Hz Peygamber tarafından Ayneyn tepesine yerleştirilen ve kendilerine "Müslümanları yırtıcı kuşların parçaladığını görseniz dahi benden emir gelmedikçe görev yerinizi bırakmayınız!" şeklinde kesin emir verilen okçuların çoğu bu süreçte görev yerlerini terk etmişlerdir (İbn Hişâm, 1992: 2/584; Vâkıdî, 1989: 1/219). Okçuların görev yerlerini terk etmesi Müslüman cemaat onulmaz yaraların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başta Hz. Hamza olmak üzere yetmiş kişilik Müslüman şehit olmuş ve akabinde müşrikler tarafından yüksek sesle ortaya atılan "Muhammed öldü!" şâyiası, Müslüman askerlerin psikolojisinin iyice bozulmasına neden olmuştur. Bu duygular içindeki Müslümanların durumu, konuyla ilgili birden çok ayetlerin nüzulüne sebep olarak gösterilmiştir (İbn Hişâm, 1992: 2/584; Vâkıdî, 1989: 1/219). Nazil olan ayetlerde (Âl-i İmran 3/144, 153) mezkûr psikolojinin yerildiği ve İslam davasının Hz. Peygamber ile mündemiç olmadığı dokunaklı bir dille ifade edilmiştir.

Yukarıdaki satırlarda ma'şerî istişâre başlığı altında sözünü ettiğimiz ve "Yöneticinin, istişâre ettiklerinin fikirlerine uyması gereklidir" diye açıkladığımız müşâvere biçiminin Risalet dönemindeki uygulamalarından birisi işte bu hadisedir. Yirmi üç yıllık peygamberlik döneminde ender rastlanan bu istişâre örneği ve akabinde yaşananlardan sonra nazil olan ayetler ile Hz. Peygamber'den mezkûr gelişmelere neden olanları affetmesi, günahlarının affı için istiğfarda bulunması ve kendileriyle istişâre etmeye de devam etmesi istenmiştir (Âl-i İmran 3/159).

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen Hz Peygamber'in hala istişâre etmeye devam etmesinin istenmesi, olsa olsa "Üsve-i Hasene" gerçeği ile izah edilebilir. Ayrıca Ümmet-i Muhammed'in diğer insanlar için örnekliliği de aynı amaca yönelik olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, son peygamber olan Hz Peygamber'in arkadaşlarıyla istişâre ederek hem onlara bu mekanizmayı öğretmesi hem de bunun vazgeçilmezliği hususunun onlara öğretilmesi hedeflenmiş olmalıdır.

Ayrıca Hz Peygamber'in Sahâbe-i Kirâm ile istişâre ederek onları yönetimin içine çektiğini görüyoruz. Bir başka ifadeyle, onları yönetim gerçeğiyle karşı karşıya getirdiğine şahit oluyoruz. Devletlerin istihbarat teşkilatları aracılığıyla bilgi topladıkları öteden beri bilinen bir husustur. Ordudaki bir asker veya alt düzeydeki bir komutan istihbarî bilgilerden habersiz olduğundan, devlet başkanının atacağı adımlar konusunda yeteri kadar ehemmiyet gösteremeyebilir. İşte

böyle durumlarda kendileriyle istişâre edilenlerin bir taraftan gerekli özeni göstermeleri bir taraftan da daha bilinçli hareket etmeleri hedeflenmiş olmalıdır.

Bedir Savaşı öncesinde Sahâbe-i Kirâm'ın Ebu Süfyan'ın kontrolündeki kervana baskın yapmak amacıyla olduğu bilinen bir husustur (el-Enfal 8/7). Hz Peygamber "Kervanı mı takip edelim yoksa Mekke'den harekete geçmiş orduyu mu karşılayalım" diye onlarla istişâre etmiştir (İbn Hişâm, 1992: 1/442; Vâkıdî, 1989: 1/219). Aslında sahâbenin kervanı takip etmek niyetinde oluşu çok da yadırgayacak bir durum değildir. Çünkü Hz Peygamber'in başkanlığındaki 300 kadar sahâbe, kervanı takip etmek için yola çıkmışlardı. Ancak başlangıçta olmayan ve sonraki gelişmeler üzerine ortaya çıkan yeni pozisyon gereğince kervan takibi tâlî bir konu durumuna düşmüştür. Mekkeli müşriklerle savaş hukukunun geçerli olduğu bir dönemde "Müslümanlar karşımıza çıkamadılar korktular" şeklinde bir yaygaranın çıkarılması, Müslümanların son derece rencide olacağı bir durumun ortaya çıkmasına neden olabileceklerdir. İşte kendileri ile yapılan söz konusu istişâre, hadisenin ciddiyetini onların da anlamalarını sağlamış ve neticede dillere destan Bedir zaferi kazanılmıştır (Vâkıdî, 1989: 1/81). Yöneticinin herhangi bir konuda yönettiği insanların da tasvibini kazanmış uzmanlardan danışman görevlendirmesi, yöneticinin her hangi bir konuda en doğrusunu en güzelini hedeflediğini gösterir. Bu durum, toplumun bütün bileşenlerinin en az zararlı sonuca varmalarını sağladığı gibi aynı zamanda yöneticinin yönettiği insanların gündemine hâkim olmasını sağlar.

Sahâbe-i Kirâm ile yapılan istişârelerin bir başka nedeni ise, yöneticiyle yönetilenler arasındaki kaynaşmanın sağlanması olsa gerektir. Nitekim birçok ayette müminlerin kardeş olduğu (el-Hucurât 49/10) hatırlatılarak, ayrışmamaları, Allah'ın ipine sınımsız sarılmaları gerektiği vurgulanmıştır. (Âl-i İmran 3/103) Hz. Peygamber'in uygulamalarına baktığımızda; günde beş kez Müslümanları Mescid-i Nebi'de toplayarak aynı safta ama aralarında boşluk bırakmadan bir araya getirdiği görülmektedir. Onların bir tarağın dişleri gibi aynı seviyede olmaları gerektiğinin Hz. Peygamber tarafından dile getirilmiş olması, köle, mevali, hür gibi geçirgenliği olmayan sosyal tabakaların olduğu bir geçmişe sahip toplum fertlerinin genlerinde taşıdıkları ayrılıkçı değerleri ortadan kaldırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim Hz. Peygamber'in oluşturmaya çalıştığı sahâbe toplumunda zaman zaman ortaya çıkan eski alışkanlıkları sergileyenler için "Üzerinde hala cahiliye artığı olan" şeklinde tavsif ettiği (Müslim, (ts.): İmare:57) bilinen bir husustur. Öte yandan bizzat vahiyle "Müminlerin annesi" olarak nitelenen (el-Ahzâb 33/6) Hz Peygamberin eşlerinin, muhtelif gelirlerle refah seviyesi yükselen Medine toplumunda kendilerinin de daha müreffeh bir hayat yaşama talepleriyle ilgilidir. Konuyla ilgili nazil olan ayetlerde onların bu isteklerinin "Cahiliye tarzı" olarak nitelenmesi ve yerden yere vurulması, (el-Ahzâb 33/33) eskiye dönüş konusunda son derece duyarlı olunması gerektiğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Hz Peygamber'in hicretten sonra uygulamaya koyduğu muâhât projesi (Belâzürî, 1996: 1/270-271; İbn Hişâm, 1992: 2/354; İbn Sa'd, 1968: 1/238-239) de diğer getirilerinin yanında yine aynı gayeye yönelik olarak hayata geçirilmiştir. Toplumu oluşturan bireylerin ötekini

kardeşi olarak görmesi anlayışı, değişimin veya dönüşümün önemli göstergelerindedir. Bu anlayış, cahiliye döneminde birbirlerini değirmenin taşı gibi öğüten bu insanların sadece bir asır sonra İspanya topraklarına ulaşmalarını sağlamıştır. İşte bütün bu gerçeklerden hareketle oluşturulmaya çalışılan toplumun yeni değerleri, Hz Peygamber ve onun sahâbeleri eliyle ilmek ilmek örülmüştür. Bu toplumu oluşturan fertlerin kaynaşmasını sağlayan önemli değerlerden birinin de istişâre olduğu, ilgili örnekler ile ortaya konulmuştur.

İstişârenin kazandırdığı bir diğer husus ise “*İnsanlar komşu konuşa hayvanlar koklaşa koklaşa*” atasözünde de ifadesini bulan iletişim gerçeğidir. Hz. Peygamber, bir toplum lideri olarak yönettikleri insanlarla iletişim kanallarını hep açık tutmuştur. Onların kendisine ulaşmasının önüne herhangi bir engel koymadığı gibi, yönettikleri insanların da böyle bir engel koymalarına fırsat vermemiştir. Medine’de toplumun bir kesimini oluşturan Yahudilerle olduğu gibi, diğer bir kesimini teşkil eden münafıklarla da bu kanal hep açık tutulmuştur.

Henüz Akabe Bey’atları’nda Evs ve Hazrec kabilelerini temsilen seçilen on iki nakîb ile başlatılan örgütlü yapı, hicretten sonra da geliştirilmiştir. Müslüman toplum tamamen teşkilatlı hale getirildikten sonra bu toplumun önemli bir kesimini oluşturan Yahudi kabilelerle de işbirliğine gidilerek onların da bu yapının içinde bir unsur olması sağlanmıştır. Hatta tahrif edilmiş bir dine mensup olmalarına rağmen onlarla istişâre edilerek “Medine Vesikası” olarak kaynaklarımızda yer alan bir sözleşmenin hayata geçirildiğini (Belâzürî, 1996: 1/271; İbn Sa’d, 1968: 1/244-245) görüyoruz. Meşhur siyer ve hukuk âlimi Muhammed Hamdullah’a göre bu sözleşme tarihte ilk anayasa olarak ortaya çıkarılmış son derece önemli bir adımdır (Hamidullah, 1991: 1/188-189).

Tarih boyunca insanların birbirini yok etmelerine neden olan sebeplerden biri de “öteki” ile olan ilişki sorunudur. Hz. Peygamber, Medine’deki Yahudilerle yaptığı anlaşmayla “Medine Vesikası” (İbn Hişâm, 1992: 1/351) bu sorunun nasıl çözüme kavuşturulacağına örneğini ortaya koymuştur. Yaklaşık on beş asırlık bir geçmişe sahip Müslüman toplum, peygamberleri tarafından asırlarca önce uygulamaya sokulan bu tatbikat sayesinde hangi kökenden olursa olsun ötekiyle barış senin içinde asırlardır yaşayabilme becerisini göstermiştir. İletişim ve istişâre mekanizması, bu gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlayan önemli etkenlerdendir.

Sonuç

İnsanoğlunun birlikte yaşamasının sonuçlarından biri olan yönetim kurumu, tarihi süreç içinde farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bunların farklı oluşu, genellikle toplumların kültürünün farklılığıyla izah edilebilir. Bu noktadan hareketle yönetici kendisini veya yönettiği toplumu farklı şekillerde konumlandırabilir. Bu durum yönetenlerle yönetilenlerin en önemli çatışma noktası olarak değerlendirilebilir. Yönetici kendisini yarı ilah gibi konumlandırmışsa genellikle ulaşamaz pozisyonda olacağından yönettikleriyle iletişimi oldukça zayıf durumdadır. Ancak yönetimi sorun çözme aracı olarak benimsemişse, doğal olarak toplumuyla iç içe olmak durumundadır. Yöneticinin karşılaştığı sorunları çözme araçlarından biri olan “ş-v-r” kökünden türemiş “*istişâre*”,

özü itibarıyla daha iyisini elde etme arayışı olarak tanımlanabilir. Bu kelime ister bal, ister at, isterse deve için kullanılsın, hepsinin ortak noktası daha iyisini elde etme çabasıdır. Hz. Peygamber’in istişâreleri için de aynı durum söz konusu olmuştur.

Hz Peygamber’in yönetimine baktığımızda öncelikle dinin muhkem olarak belirlediği konuların istişâre edilebilecek konuların dışında bırakıldığı göze çarpmaktadır. İzin verilen konularla ilgili olarak; Hz Peygamber’in iki farklı kategoride istişârelerde bulunduğu belirlenmiştir. Bunlardan ilki, her hangi bir konuda uzman olan kimselerle yapılan istişâredir. İkincisi ise bütün toplumla yapılan ma’şerî istişâredir. Birinci kategorideki istişârelerde mütehasısların verdiği bilgilerin yöneticinin nihai kararı vermesi için sadece bir veri hükmünde olması nedeniyle bağlayıcı nitelikte olmadığı sonucuna varılmıştır. İkinci kategorideki ma’şerî istişârelerde verilen kararların ise bütün toplum için bağlayıcı nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Bir devlet başkanı olarak toplumunu yöneten Hz. Peygamber’in uygulamaları, yönetim kurumunun zenginleştirilebilmesi için oldukça verimli bir sahadır. Çünkü Allah Resûlü’nün ilahi yönünün de olması, bir devlet başkanı olarak onu farklı bir yere konumlandırmaktadır. Bu çalışmada Hz. Peygamber’in uygulamaya koyduğu yönetimin istişâre ayağı üzerinde durulmuştur. Diğer hususlarının da ortaya konulmasıyla yönetim kurumunun daha da gelişeceği kuşkusuzdur.

Kaynaklar

- Âlûsî, Ş. (1415). *Rûhu’l-me’âni fi tefsîri’l-Kur’âni’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-meşânî*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut.
- Âsım Efendi. (1305). *Kâmus Tercümesi*, İstanbul.
- Babillî, M. (1972). *İslam’da Şûrâ*, İstanbul.
- Belâzürî, E. (1996). *Ensâbu’l-Eşrâf*, Dâru’l-Fikr, Beyrut.
- Buhârî, E. (2001). *el-Câmi’u’s-şâhîh*, Dâru Tavki’n-Necât.
- Ezherî, E. (ts.). *Tehzîbu’l-Luğâ*.
- Fîruzâbâdî, E. (2005). *el-Kâmûsü’l-Muhît*, 8. basım), Müessesetü’r-Risale, Beyrut.
- Hamidullah, M. (1991). *İslam Peygamberi*, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, İstanbul.
- İbn Ebû Hatim, M. (1419). *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 3. Baskı, Mektebetü Nizar, Suudi Arabistan.
- İbn Hişâm, M. (1992). *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Dâru’l-Fikr, Beyrut.
- İbn Manzûr, F. (1414). *Lisânu’l-Arab*, 3. basım, Dâru Sâdır, Beyrut.
- İbn Sa’d, A. (1968). *et-Tabakâtu’l-Kübrâ*, Dâru Sadr, Beyrut.
- İbnü’l-Arabî, B. (2003). *Ahkâmü’l-Kur’an*, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut.
- Kurt, E. (2000). *Hz. Peygamber Devrinde Danışma Meclisi (Şura)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü/Dokuz Eylül Üniversitesi
- Kurtubî, E. (1964). *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’an*, Daru’l-Kütübü’l-Misriyye, Kahire.
- Müftüoğlu, Ö. (2012). *Bugünün Müslümanının Kur’an’la İletişimi*, Ankara.
- Müslim, H. (ts.). *el-Câmi’u’s-şâhîh*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut.
- Sayı, A. (1994). *Kur’an Etrafında Makaleler*, Anadolu Dağıtım, İzmir.
- Vâkîdî, A. (1989). *Kitabü’l-Megâzî*, Dâru’l-A’lemî, 3.Baskı, Beyrut.
- Zebîdî, F. (1973). *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâru’l-Hidaye, Kuveyt.